

PROTEJAREA CLASELOR DEFAVORIZATE: GRIJA FAȚĂ DE BĂTRÂNI

Prof. univ. pr. Petre SEMEN
Facultatea de Teologie Ortodoxă
Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași

În unele regiuni ale lumii, s-ar părea că mai mult în țările sărace material, dar, mai cu seamă, în cele în care sistemele politice dictatoriale au contribuit din plin la abrutizarea sentimentelor umane, se poate vorbi de o accentuare a nepăsării față de părinți și, implicit, față de cei de vârsta a treia. Pe alocuri s-ar părea că situația începe să se remedieze cât de cât prin înființarea unor instituții care să-i îngrijească pe cei în vârstă, așa cum există în multe țări civilizate ale lumii. Mi-a fost dat să vizitez unele dintre acestea în Germania și Norvegia și am constatat că, privite din exterior, păreau perfecte din punct de vedere al dotării și al personalului calificat în a-i îngriji. Din păcate, tristețea de pe chipurile celor asistați și privirea în gol mărturiseau, fără cuvinte, că au fost rușiți cu brutalitate din mediul lor și că nu acesta ar fi locul cel mai potrivit și nici răsplata cuvenită pentru cei care și-au slujit familia și societatea o întreagă viață. Așa cum susținea o creștină,

bătrânii nu ar trebui expediați de acasă pentru a primi îngrijirea necesară, ci membrii fiecărei familii trebuie să-și îngrijească rudele. Cei al căror păr alb și al căror pas nesigur arată că se apropie de mormânt să fie lăsați, pe cât posibil, să rămână între prieteni și tovarășii familiare. Lăsați-i să se închine împreună cu cei pe care i-au cunoscut și iubit. Să fie îngrijiți de mâini iubitoare și gingașe¹.

În cele ce urmează vom arăta care era concepția despre protejarea acestui segment social în societatea israelită și care este concepția biblică cu privire la respectul față de părinți.

În antichitatea israelită, ca, de altfel, în aproape tot Orientul Apropiat, bătrânii erau considerați un segment foarte important al societății și se bucurau din partea acesteia de un respect deosebit. De fapt, chiar termenul în sine de *zaken* sau *presbyteros* = bătrân nu avea nicidecum o conotație negativă, ca astăzi în anumite regiuni ale lumii, ci era mai curând expresia unei venerabilități

¹ Ellen G. WHITE, *Lucrarea de binefacere. Învățăături cu privire la servicii creștine pentru aproapele*, tr. Valentin Dragomir, Coresi, București, (nedatat), 212.

aparte, a unui respect datorat de comunitatea care se simțea îndatorată față de cei bătrâni tocmai pentru că se împărtășea din înțelepciunea și experiența lor². Cu alte cuvinte, aceștia erau foarte folositori comunității care făcea adesea referire la capacitatea lor de a-i învăța pe cei tineri, fiindcă se zicea: „Adu-ți aminte de zilele cele de demult, cugetă la anii neamurilor trecute! Întreabă-l pe tatăl tău și îți va da de știre, întreabă-i pe bătrâni și îți vor spune!” (Dt 32,7). Să nu uităm că ne aflăm în perioada gerontocrației, în care la israeliți, ca, de altfel, la majoritatea popoarelor din antichitatea orientală, bătrânii se aflau în fruntea treburilor cetății, angajându-se plenar în toate problemele publice de natură civilă și religioasă și, de aceea, cuvântul *zaken* (*presbyteros*) se folosea pentru cel care prezida o adunare ori o breaslă și reprezenta autoritatea de drept a unui sat, a unei cetăți ori comunități oarecare.

În comunitatea israelită, ca, de altfel, și în cea a creștinismului primar, este foarte dificil a face o delimitare precisă, când se folosește cuvântul *zaken*, între vârsta senectuții în sine și un titlu oficial³. În această ordine de idei, nu este deloc surprinzător că în multe comunități din antichitate au apărut unele titlaturi derivate chiar din termenul *zaken* la evrei, *gherontes* la elini, *presbys* la spartani, *senatus* la romani și *șeik* la arabi⁴. Cărțile Pentateuhului ne vorbesc despre bătrâni ca despre o elită conducătoare la egipteni (*Gen* 50,7), la moabiți și madianiți (*Num* 22,7) și, evident, la israeliți. *Cartea Exodului* ne informează că evreii au avut reprezentanți pe lângă faraon dintre bătrânii poporului care au colaborat cu Moise. Probabil că aceștia proveneau dintre capii de familie. Probabil că erau destul de numeroși de vreme ce Moise a selectat dintre aceștia un număr de 70 peste care Yahweh l-a trimis pe Duhul ca să-i facă apți de a împărți cu Moise conducerea poporului (*Num* 11,25). După stabilirea în Canaan, fiecare cetate își avea propriul corp de bătrâni care îndeplineau funcția de judecători în diferitele probleme ale societății, iar numărul lor varia în funcție de mărimea cetății și cazurile de judecat. Când s-a trecut la sistemul monarhic de conducere, aceștia au fost cei dintâi alertați, simțindu-se, dacă nu dați la o parte, cel puțin marginalizați (*ISam* 8,4ș.u.), iar în timpul regilor erau un segment politic deloc de neglijat de către aceștia. Din comunitatea și sinagoga iudaică, această elită conducătoare a fost transferată și Bisericii primare,

² Cf. „presbyteros”, în Gerhard KITTEL – Gerhard FRIEDRICH, ed., *Theological Dictionary of the New Testament*, Abidged in one volume, by Geoffrey W. Bromiley, Williams B. Eerdmans Publishing Company, 1997, 931; „Elder”, în *The Illustrated Bible Dictionary*, Part One, Inter-Varsity Press, Aaron-Golan 1998, 434.

³ *Theological Dictionary of the New Testament...*, 931.

⁴ *The Illustrated Bible Dictionary*, 435.

după cum o atestă chiar termenul de *presbyteri* folosit frecvent în scrierile neotestamentare. În orice caz, în *Evanghelia după Matei*, cel puțin termenul *presbyteri* = bătrâni se folosește cu referire la transmitătorii unei tradiții (Mt 15,2), ceea ce denotă că se aplica, în primul rând, clasei conducătoare a națiunii iudaice, a sinagogii, iar mai târziu, a Bisericii⁵, ca unora care erau cei mai capabili de a conduce destinele cetății. Autorul *Cărții lui Iob* credea că vârstei înaintate trebuie să-i fie specifică înțelepciunea și, de aceea, și zice: „Mi-am zis: vârsta trebuie să vorbească și mulțimea anilor să ne învețe înțelepciunea” și se întreba: „Oare nu în bătrâni sălășluiește înțelepciunea și priceperea nu merge mână în mână cu vârsta înaintată?” (Iob 12,12). Respectul față de cei în vârstă ținea și de concepția teologiei ebraice. Conform acesteia, ajungerea la o vârstă înaintată era considerată ca o concretizare în viața persoanei a binecuvântărilor divine asemenea patriarhilor de demult (Avraam, Isaac și Iacob), un semn evident al recompensei din partea divinității pentru respectarea cu atenție a poruncilor transmise prin legea profetului Moise (cf. Lev 19,32; Dt 30,19-20). Se zice că „frica de Dumnezeu lungeste zilele omului, iar anii celor fărădelege sunt puțini” (Prov 10,27). Lipsa de respect față de persoanele în vârstă era considerată de către unii profeti drept o dovadă a decăderii unei societăți și a unei cruzimi cu totul străine firii umane (Dt 28,50; Is 3,5; 47,6; Prov 4,16). Așa au fost considerați asiro-babilonenii, care, atunci când au invadat pământul lui Israel, nu au mai avut nici o milă față de bătrâni și nici „de omul gârbov sub povara perilor albi” (2Cr 36,17)⁶.

Se mai credea că respectul față de bătrâni avea și darul de a stârni mila divină și, totodată, binecuvântarea (Is 65,20; Zah 8,4). Din perspectivă biblică deci, respectul față de persoanele în vârstă era o regulă cvasigenerală stipulată clar în legea lui Moise (cf. Lev 19,32; Ps 23,22). „Să te ridici”, zice, „în picioare când te afli în fața bătrâneții și să cinstești bătrânul” (Lev 19,32). Conform poruncii a patra din Decalog, nici un copil nu are voie să-și desconsidere părinții ori să nu le acorde importanța cuvenită. Cuvântul folosit aici de hagiograf este *kabed*, cu sensul de a fi greu, același termen care se referă și la cinstirea lui Dumnezeu, ceea ce denotă că este vorba nu de o cinstire doar cu vorba, ci și cu fapta, în sensul că se impunea a-i sprijini material și a se îngriji de sănătatea lor atunci când era nevoie⁷.

⁵ *The Illustrated Bible Dictionary*, 435.

⁶ D.J. WISEMAN, „Bătrânețe”, în *Dicționar Biblic*, Cartea Creștină, Oradea 1995, 137

⁷ John CURRID, *Comentariu asupra cărții Exodul*, II, Oradea 2003, 44.

Se știe că a trăi mult a fost și rămâne o dorință permanentă a oricărui muritor, dar pentru că la bătrânețe omul intră într-un accelerat regres pe aproape toate planurile, vârsta înaintată era privită cu milă și cu multă îngăduință de legea mozaică ce prevedea o seamă de măsuri menite a o face cât mai ușor de suportat. În pofida tuturor neajunsurilor pe care le implica ultima etapă a vieții omului, bătrânețea era totuși ceva de dorit, deoarece exista părerea că pentru cei în vârstă Dumnezeu a împlinit făgăduințele făcute celui drept, în special celui care, la rândul său, și-a respectat părinții (*Ex* 20,12). Așadar, în ochii multora, bătrânețea era considerată drept o binemeritată încoronare a celui drept, încât și înțeleptul zicea: „Frica de Dumnezeu lungeste zilele omului, iar anii celor fărădelege sunt puțini” (*Prov* 10,27). De aceea, părul alb trebuia respectat (*Lev* 19,32; *1Tim* 5,1) mai cu seamă din partea propriilor copii, care erau obligați să-i sprijine pe părinții lor bătrâni, precum zice autorul cărții *Înțelepciunea lui Ben Sirah*:

Cel ce-l cinstește pe tată se va curăța de păcat. Și ca și acela care strânge comori, așa este cel care cinstește pe mama sa. Cel care-l cinstește pe tată se va veseli de fii și în ziua rugăciunii sale va fi auzit. Cel care îl mărește pe tată va avea viață lungă și cel care se teme de Domnul o cinstește pe mama sa. Cel care se teme de Domnul îl va cinsti pe tatăl său și ca stăpânilor va sluji celor care l-au născut. Cu fapta și cu cuvântul cinstește-i pe tatăl tău și pe mama ta, ca să-ți vină binecuvântările de la ei. Că binecuvântarea tatălui întărește casele copiilor, iar blestemul mamei le dărâmă până în temelie. Nu căuta mărire întru necinstea tatălui tău, că necinstea tatălui tău nu-ți este mărire. Că mărirea omului este din cinstea tatălui său și ocară este fiilor mama necinstită. Fiule, sprijină-l pe tatăl tău la bătrânețe și nu-l mâhni în viața lui. Și chiar de se va împuțina mintea lui, ai îndurare și nu-l disprețui când tu ești în putere; pentru că milostenia arătată tatălui nu va fi uitată și, în pofida păcatelor, se va zidi casa ta. În ziua necazului tău își va aduce aminte Domnul de tine și, ca gheața când este senin, așa se vor topi păcatele tale.

Pe cel lipsit de respect față de părinți înțeleptul îl condamnă cu multă asprime când zice: „Ca un hulitor este cel care-l părăsește pe tată și blestemat de Domnul este cel care o mânie pe mama sa” (*Sir* 3,3-16).

Cuvintele înțeleptului autor denotă clar preocuparea foarte serioasă de a da și o motivație religioasă cinstirii părinților pentru a avea o garanție în plus că această poruncă de sorginte divină nu va fi eludată. În orice caz, dacă apare atât de frecvent preocuparea hagiografilor de a inocula în mintea generațiilor tinere grija față de această categorie socială într-o vreme în care nu exista nici un fel de structură specializată pe acest segment de activitate, ca mai în toate țările civilizate de astăzi, se vede că grija față de cei în vârstă înaintată apare la

vechii evrei ca o îndatorire fundamentală a membrilor familiei în care se aflau persoanele ce trebuiau asistate și sprijinite din punct de vedere material.

Nici din cărțile anaghinoscomena nu lipsesc indicațiile privitoare la obligația respectării părinților. În sfaturile către fiul său, bătrânul Tobit citează din Ben Sirah când îi zice: „Fiule, când voi muri, să mă îngropi și să nu o părăsești pe mama ta; cinstește-o în toate zilele vieții tale, fă ce-i place ei și să nu-i pricinuești amărăciuni! Adu-ți aminte, fiule, că ea a înfruntat multe primejdii pentru tine când te-a purtat în pânțece” (*Tob* 4,3-4), numai că acolo referirile sunt pentru ambii părinți: „Din toată inima cinstește-l pe tatăl tău și nu uita niciodată durerile mamei tale”. Datoria față de ei decurge chiar din aceea că, prin ei, copiii au venit la viață: „Adu-ți aminte că ei ți-au dat viața; ce le vei da tu în schimb pentru ce au făcut ei pentru tine?” (*Sir* 7,28-29).

Desigur, dacă din textele sapiențiale reiese că grija față de părinții bătrâni apare ca un ideal, alte cărți biblice lasă să se înțeleagă că situația vieții de zi cu zi era cu totul alta, de vreme ce psalmistul implora insistent ajutorul divin când exclama: „Doamne, nu mă respinge la vremea bătrâneții, nu mă părăsi atunci când va pieri puterea mea!” (*Ps* 71). Psalmistul rugător intuiește din timp primejdia amenințătoare în care se află el însuși la o vârstă înaintată. Ca și alți bătrâni ai timpului, el simte că nu mai este dorit de către lume și realizează că, pe măsură ce i se vor diminua puterile, va fi părăsit de oameni. Simțindu-se, probabil, din ce în ce mai inutil și ca un fel de povară nedorită pentru alții, bătrânul rugător aleargă plin de speranță la Dumnezeu care s-a dovedit a-i fi fost cel mai consecvent sprijin pe tot parcursul vieții, implorându-l ca măcar să nu-l considere o povară⁸. Deși acest psalm a fost definit ca un psalm de bătrânețe, din context mai rezultă că el nu imploră doar neabandonul de către Dumnezeu, ci face și un fel de retrospectivă asupra unei vieți pline de încredere, reamintindu-și că în mijlocul a nenumărate încercări și necazuri a avut totuși o viață din care nu a lipsit niciodată bucuria de a-l fi avut mereu pe Dumnezeu alături și, de aceea, cere și pe mai departe rămânerea în comuniune cu Creatorul său⁹, având credința neșovăielnică în el. Deși el realizează că bătrânețea poate fi ca o lume nouă, plină de conflicte și de temeri cu totul neîncercate, teama de a rămâne singur și de a deveni o povară chiar și pentru cei dragi, teama de a-și pierde cu totul controlul, teama că se va trece peste dorințele

⁸ John PHILLIPS, *Comentariu asupra Psalmilor*, II. *Psalmii 51-100*, tr. Monica Dan, Stephanus, București 2001, 239.

⁹ Henry HALLEY, *Manual Biblic*, tr. Doru Motz, Door of Hope, 1983, 261.

și voința sa¹⁰ au totuși un liman sigur spre care își îndreaptă toate speranțele. În orice caz, prin aceste cuvinte, psalmistul dă glas încurajării tuturor celor care se află la apusul vieții¹¹.

Bătrânețea, zic unii, ar fi și un simbol al eternității, deoarece Dumnezeu Cel Veșnic i s-a revelat lui Daniel prorocul în chipul unui bătrân, metaforic numit „Cel Vechi de zile” (*Dan 7,9*)¹², iar unele scrieri sfinte ale iudeilor pun cinstirea părinților vârstnici pe aceeași treaptă cu cinstirea Atotputernicului Dumnezeu, ba chiar mai mult. Uneori datoria față de părinți apare mai strictă decât cea față de el, deoarece în anumite situații de criză economică cei săraci erau cu totul scutiți de a-l mai cinsti pe Dumnezeu cu zeciuielile și milosteniile prevăzute de lege. Dacă deci credinciosul iudeu avea mijloacele necesare respectării legii, în această privință trebuia să se conformeze întru totul, dar dacă nu avea, nu mai era obligat s-o facă. Cu totul altfel se punea problema când era vorba de susținerea materială a propriilor părinți, în special a celor înaintați în vârstă, fiindcă se zice: „Fie că ai sau nu ai mijloace, ești obligat să împlinești porunca, chiar dacă ești un cerșetor care umblă din poartă în poartă”¹³. A-i cinsti cum se cuvine trebuie înțeles că fiii sau fiicele au obligația de a le asigura hrana necesară, băutura, locuința și, evident, să-i ajute în toate și pentru toate¹⁴.

Atitudinea Mântuitorului Cristos față de porunca dată prin Moise privitoare la cinstirea părinților este evidentă atunci când îi mustră pe cărturarii și fari-seii care denaturaseră cu totul porunca lui Dumnezeu, ce zice: „Să-i cinstești pe tatăl tău și pe mama ta”, iar în *Ex 21,15* scrie: „Cine va grăi de rău pe tatăl său sau pe mama sa să fie pedepsit cu moartea”. Desigur, porunca este foarte aspră și aproape inacceptabilă pentru un creștin modern, și probabil că nici la iudei nu s-a aplicat întocmai pedeapsa cu moartea pentru cel care s-a abătut de la această poruncă, dar ea vrea să arate cât de mare importanță acordă Dumnezeu respectului natural față de părinți și, de fapt, tuturor relațiilor între membrii familiei. În vremea lui Isus, liderii spirituali ai poporului, lacomi de averi, exploatau sentimentele religioase ale poporului învățând că se poate încălca legea ocrotirii părinților dacă se invocă dreptul templului asupra bunurilor

¹⁰ William MACDONALD, *Comentariul biblic al credinciosului - Vechiul Testament*, tr. Doru Motz, Lampadarul de Aur, Oradea 2002, 595.

¹¹ William MACDONALD, *Comentariul biblic al credinciosului - Vechiul Testament*, 595.

¹² Marc Francois LACAN, „Vieillesse”, în Xavier Leon DUFOUR, ed., *Vocabulaire de Theologie Biblique*, Cerf, Paris 1988⁶, 1354.

¹³ Cf. Pea, 15, apud A. COHEN, *Talmudul*, tr. C. Litman, Colecția Judaica, Hasefer, București 1999, 263.

¹⁴ Cf. Pea, 15, apud A. COHEN, *Talmudul*, 263.

făgăduite lui prin folosirea cuvântului ebraic *korban*, prin care cineva se jura că o parte din bunurile sale „îi vor aparține lui Dumnezeu” fiindcă îi erau închinat lui (cf. *Num* 30,3). Isus pune deci mai presus de toate obligația de a-i ajuta pe părinți și îi condamnă pe cei care, la sfatul lacomilor slujitori religioși, fiind naivi, închinau totul lui Dumnezeu, privându-i deliberat pe părinți de orice posibilitate de a mai beneficia de sprijinul care li se datora din partea copiilor: adică de bani, avere sau îngrijire în caz de boală. Tribunalele în care activau fariseii hotărau că Dumnezeu are prioritate înaintea părinților și că un astfel de angajament nu mai poate fi anulat de nimeni și împiedicau astfel de mai face ceva pentru părinți. Isus condamnă vehement o astfel de practică prin care se desființa cuvântul lui Dumnezeu pentru o datină omenească păcătoasă¹⁵.

În concluzie, scopul acestui demers este acela de a conștientiza, evident, acolo unde se poate, că sarcina îngrijirii celor de vârstă a treia este, în primul rând, a propriilor familii, deoarece, indiferent de vârstă, bătrânii au aceleași sentimente ca toți ceilalți și, evident, au nevoie de dragostea și căldura căminului familial. Nu întotdeauna banii și confortul material pot aduce și bucurie în viața cuiva. Maica Teresa de Calcutta relatează următoarele:

La Melbourne am mers odată să-l vizitez pe un sărac bătrân a cărui existență era ignorată de toți. Camera lui era în dezordine și murdară. Am încercat s-o curăț, dar el s-a opus: „Las-o așa, stă bine așa”. Fără ca eu să insist prea mult, în final m-a lăsat s-o curăț. În cameră se afla un candelabru magnific acoperit de praf. „De ce nu-l aprinzi?” l-am întrebat eu. „La ce bun dacă nimeni nu vine să mă vadă?” mi-a răspuns. „Eu nu am nevoie de el”. Atunci i-am zis: „Dacă surorile (de caritate) ar veni să te vadă, l-ai aprinde?” El a răspuns: „Da; dacă aș putea să aud un glas de om în casa asta, l-aș aprinde”. După numai câteva zile, am primit de la el acest scurt mesaj: „Spuneți-i amicei mele că acel candelabru pe care l-a aprins în viața mea continuă să lumineze”¹⁶.

¹⁵ Gerhard MAIER, *Evanghelia după Marcu – Comentariu biblic*, III, Lumina lumii, Korntal 1999, 257.

¹⁶ TERESA DI CALCUTTA, *La Gioia di darsi agii altri, „... lo avetefatto a Me” (Mt 25,40)*, ed. Jose Luis Gonzales-Balado, Paoline, Roma 1980, 74.

BOGAT ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ ȘI SĂRAC ÎN ROMÂNIA?

Iosefina Cristina LOGHIN
Confederația Caritas România

*„Bogat, dar exclus social în Uniunea Europeană,
sărac și inclus social în România?”*

Recent, în statisticile Programului de Dezvoltare al Națiunilor Unite se afirmă că 82,7% din venitul total al lumii se regăsește la o proporție de 20% de persoane foarte bogate ale lumii, în vreme ce pentru cei mai săraci ai lumii, care sunt aproximativ 20%, se poate vorbi de 1,4% din venitul total al lumii. Toate acestea fiind posibile acum, când în lume există două miliarde de oameni care trăiesc cu un venit sub 16 USD, adică 37 RON pe zi!

S-ar putea deci concluziona că o creștere economică globală nu se regăsește întotdeauna și în bunăstarea celor foarte săraci. Atunci, cum ar trebui să abordăm rolul omului în politica de piață? Care sunt factorii care marchează progresul, bunăstarea și buna guvernare în timpul nostru? În cartea *Creștini bogați într-o epocă de foamă (Rich Christians in an Age of Hunger)*, Ron Sider arată: „Este important să reținem că Scripturile poruncesc dreptate, mai degrabă, decât simplă caritate”, și atunci ne întrebăm care este rolul Bisericii și al organizațiilor sale în abordarea in justiției sociale actuale?

Pentru cei mai mulți dintre oamenii obișnuiți, a fi bogat se rezumă la avea o casă, mașină/mașini, bani suficienți pentru a consuma abundent și uneori de a întreprinde călătorii o dată sau de mai multe ori pe an, în concediu sau de sărbători, unde să poată consuma din nou, fără limite.

Astăzi aș dori să mă opresc la o scurtă prezentare a situației de bogăție sau de sărăcie a unor categorii de vârstă pentru care societatea actuală caută soluții de bunăstare și împlinire, și anume: persoanele în vârstă, persoanele angajate și copiii.

Atât în statele bogate ale Uniunii Europene ca Germania, Franța, Luxemburg, cât și în România, sărăcia este în parte cauzată prin marginalizare. Sărăcia este în parte cauzată de lipsa de resurse. Dar există și multă sărăcie în parte cauzată prin neputința de a schimba circumstanțele. Am putea deci să ne întrebăm dacă a fi bogat în Uniunea Europeană și „exclus social” (marginalizat,

singur, subordonat consumismului) nu ar fi aparent egal cu starea de a fi sărac și „inclus social” în România (conform programelor reformatoare ale guvernului, care indică scăderi spectaculoase ale celor excluși social, aflate în derulare în ultimii doi ani)?

Persoane în vârstă – bătrâni

În 2006, în UE cu 25 de țări, la o persoană peste 65 de ani corespundeau patru persoane angajate care susțineau astfel existența lor. Însă până în 2050 acest raport va scădea la doi lucrători care vor „plăti” pentru costurile aferente unui pensionar. Dacă în 2006, din cele 21,6 milioane de locuitori ai României, 10,5 milioane erau adulți, 5 milioane tineri și copii și 6 milioane erau vârstnici, peste 50 de ani tabloul demografic al țării noastre va arăta complet diferit: pensionarii vor reprezenta mai mult de jumătate din populația țării, va scădea numărul adulților și copiilor, piramida vârstelor îngustându-și semnificativ baza¹.

Rata de angajare a persoanelor cu vârsta cuprinsă între 55 și 64 de ani în UE cu 27 de țări era în 2006 de 43,6%, din care 19% se află sub pragul de sărăcie (calculată pentru UE cu 25 de țări), în timp ce în România rata de angajare era de 41,7% (cu mențiunea că pentru proporția celor care trăiesc sub pragul de sărăcie în România nu există date la nivelul anului 2006 la Eurostat).

La această situație ne întrebăm ce soluții se pot găsi.

Uniunea Europeană își propunea prin Strategia de la Lisabona să crească numărul locurilor de muncă pentru cei vârstnici, să mărească numărul de ani în care omul să poată fi angajat pentru ca apoi să poată deveni pensionar, să crească oportunitățile de educare continuă a adulților pentru o flexibilitate și o securitate socială mărită.

Un alt răspuns este cel concret oferit unor bătrâni singuri, marginalizați, lipsiți de îngrijiri medicale sau imobilizați la pat, este cel pe care unele organizații caritabile îl oferă prin proiectele și programele lor de îngrijire la domiciliu, prin case de bătrâni sau centre de zi pentru socializarea lor. Asistența spirituală este foarte importantă în astfel de situații.

Iată ce răspuns ne propune în acest sens *Compendiul de doctrină socială a Bisericii* la nr. 222:

Bătrânii constituie o importantă școală a vieții, capabilă să transmită valori și tradiții și să favorizeze creșterea celor mai tineri, care învață astfel să caute nu numai

¹ <http://www.gov.ro/presa/integrare/euronewsletter>, nr. 8/05.11.2006.

propriul bine, ci și pe cel al altuia. Dacă persoanele în vârstă se află într-o stare de suferință și dependență, nu au nevoie numai de îngrijire medicală și de îngrijire corespunzătoare, ci, înainte de toate, de a fi tratați cu iubire”.

Persoane angajate – salariați

Acum în UE-27 sunt 32 de milioane de salariați cu contracte de muncă pe timp limitat (14,5%). Aproape 40 de milioane sau 18% din numărul total de salariați sunt de fapt cu contracte de muncă de tip *part-time* (convenție civilă). O cincime din cei care au acest tip de contracte de muncă *part-time* lucrează așa deoarece nu au găsit de lucru pentru un contract cu normă întreagă de muncă.

31 de milioane de salariați sau 15% câștigă la limita sărăciei, iar 8% din salariați, adică 17 milioane de oameni, trăiesc în sărăcie, deși sunt salariați. Acesta este fenomenul cunoscut azi la nivel european sub numele de „salariații săraci”.

În România, conform unui studiu făcut în ultimii 6 ani la un număr de 723 de cazuri de persoane ocupate formal, 13,5% sunt în situația de sărăcie extremă, 11,3% în situație de criză generalizată și 35,4% se află într-o situație acută de nevoi².

Tot mai mult știm de cei plecați de acasă în străinătate pentru a „scăpa de sărăcia în care trăiesc”. Plecarea pentru munca în străinătate a devenit un fenomen social extins legat de mobilitatea forței de muncă și în România. Oamenii aleg să meargă în alte țări la lucru, în principal, motivați financiar, ca destinații alegând Marea Britanie, Spania, Italia, unde se câștigă mult mai bine decât în România. În țările bogate ale Uniunii Europene, piața muncii se dovedește „generoasă” în comparație cu cea din România. Lucrătorul venit din România, de cele mai multe ori e slab calificat față de tipul slujbelor oferite pentru imigranții țărilor UE, fapt care-l constrânge pe nou-sosit să accepte acele locuri de muncă pe care cetățenii țării respective le-ar refuza (în aceleași condiții). Intrarea țării noastre în Uniunea Europeană a fixat multe dintre etapele procesului de migrație, prin reglementări mult mai stricte a diferitelor aspecte ale plecării la lucru în țările UE, dar încă nu e suficient³.

² Manuela Sofia STĂNCULESCU, „Munca invizibilă a săracilor din zonele sărace”.

³ „Cu bine, din Europa!”, Studiu despre migrația forței de muncă românești în Uniunea Europeană, Asociația Națională a Birourilor de Consiliere pentru Cetățeni (ANBCC), București, iulie 2007.

Putem vedea că în *Compendiul de doctrină socială a Bisericii*, la nr. 316, acest fenomen este explicat în modul următor:

Creșterea semnificativă a locurilor de muncă în contextul acestor activități [n.n. – *neoficiale sau ascunse*] se datorează atât lipsei de specializări într-un larg segment al forței de muncă locale, cât și dezvoltării dezordonate a sectoarelor formale economice. Astfel, un mare număr de persoane sunt constrânse să muncească în condiții deosebit de grele și într-un cadru lipsit de regulile ce apără demnitatea muncitorului. Nivelul producției, al veniturilor și al standardului vieții este extrem de coborât și adesea se dovedește a fi insuficient pentru a asigura întreținerea muncitorilor și a familiilor lor.

Și totuși, aceste cifre ascund clasele cele mai vulnerabile care lucrează în condiții mizere de muncă și care, de cele mai multe ori, sunt prestate de femei, tineri, emigranți, persoane în vârstă. Aceste munci sezoniere se pot face prin oferirea unui contract de muncă temporar, iar cifrele sunt emoționante: 6 milioane în Spania, 5 milioane în Marea Britanie (cu un grad ridicat de pierdere a drepturilor de muncă), 3 milioane de false „autoangajări” (lucrători pe cont propriu), care lucrează pentru un singur patron în Italia, 6 milioane în Germania, 80% din noile angajări făcute în baza unor cunoscute *fixed-term basis* în Franța. Toate aceste cifre sunt alarmante!

În întreaga Uniune Europeană, ONG-uri, platforme de asociații și fundații, sindicate au început o serie de acțiuni comune de denunțare a acestor efecte ascunse ale politicilor elaborate la nivel european, prin campanii de informare și, respectiv, prin propunerea de soluții concrete cum ar fi: venitul minim garantat în mod etic, flexisecuritate, participare activă etc.

La Consiliul European de la Lisabona din 13-14 martie 2008, această analiză a determinat șefii de guverne din UE-27 să afirme că liniile directoare ale strategiei de angajare europeană (*Employment Strategy*) trebuie să fie revizuite și schimbate de urgență. Noile directive trebuie să se orienteze mai mult pe creșterea numărului de locuri de muncă de calitate și să nu pună doar accentul pe creșterea numărului de locuri de muncă⁴.

Copiii

Din cei 78 de milioane de săraci ai Europei (UE), 19 milioane sunt copii. Numărul este „incredibil”, a spus deputata europeană germană Gabriele Zimmer

⁴ „Quality of jobs at risk!”, An overview from the European Trade Union Confederation on the incidence and rise of precarious work in Europe.

(Grupul Confederal al Stângii Unite Europene/Stânga Verde Nordică) în cadrul unei audieri publice organizate pe 2 aprilie a.c. la Parlamentul European pe tema sărăciei copiilor în UE⁵.

UE-27 avea, în anul 2005, 97,5 milioane de copii cu vârste cuprinse între 0-17 ani, adică 20% din populație. Dintre aceștia, 19 milioane de copii trăiesc sub limita de sărăcie. În majoritatea țărilor UE, copiii se află expuși într-un grad mai ridicat riscului de a trăi în sărăcie decât restul populației, cu excepția țărilor nordice, unde doar 9-10% se află în această situație, față de 16% în UE-27. În aproape jumătate din țările UE, riscul sărăciei în rândul copiilor este aproximativ 20%, cu un maxim de 25% în România și 29% în Polonia. În 8 țări din UE: Bulgaria, Ungaria, Lituania, Luxemburg, Malta, Polonia, România și Slovacia, rata de sărăcie a copiilor depășește cu 5% rata de sărăcie a populației⁶.

Cu toate că situația copiilor aflați în risc de sărăcie este dramatică, raportul prezentat de Comisia Europeană în ianuarie 2008 nu prezintă în recomandările finale ale studiului de 252 de pagini decât recomandări de ordin statistic, de monitorizare a politicilor sociale și de stabilire a unor obiective cuantificabile, fără a indica și modul economic prin care s-ar putea realiza aceste recomandări.

În România, riscul ridicat de sărăcie pentru copiii aflați în zone urbane sărace este de două ori mai mare decât cel al copiilor din zonele rurale sărace. Astfel, 43% din copii trăiesc în sărăcie extremă la periferiile orașelor, iar 21% din copii cresc în gospodării cu grad ridicat de criză generalizată (au locuințe, dar veniturile familiei se află sub pragul de sărăcie)⁷.

Un model de implementare a schimbării sărăciei extreme a copiilor *rroma* constă în procesul de alfabetizare și apoi în cel de integrare în societate. Imaginea prezentată face parte dintr-un program destinat copiilor *rroma* din orașul Sfântul Gheorghe, unde populația *rroma* este separată și astăzi printr-un zid de restul orașului. Programul se desfășoară dincolo de zid – acolo unde trăiesc ei.

Poate că acum acești copii aflați în riscul sărăciei reprezintă 20% din populația UE, dar ei reprezintă cu siguranță, alături de ceilalți copii, 100% viitorul UE.

Iată ce răspuns ne propune în acest sens *Compendiul de doctrină socială a Bisericii* la nr. 244:

⁵ Paradoxul unui continent bogat: sărăcia în rândul copiilor, www.euractiv.ro, 7.04.2008.

⁶ *Child Poverty and Well-Being in the EU. Current status and way forward*, European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities - Unit E.2, Manuscript completed in January 2008.

⁷ Manuela Sofia Stănculescu, „Cine este în sărăcie extremă?”

Drepturile copiilor trebuie să fie protejate legal de sistemele juridice. Înainte de toate, este necesară recunoașterea publică a valorii sociale a copilăriei în toate țările: „Nici o țară din lume, nici un sistem politic, nu se poate gândi la propriul viitor decât privind la aceste generații noi, care preiau de la părinții lor moștenirea complexă de valori, de obligații și de aspirații ale națiunii de care aparțin și ale întregii familii umane”⁸. Primul drept al copilului este acela „de a se naște într-o familie adevărată”⁹, un drept a cărui respectare a fost mereu problematică și care astăzi cunoaște noi forme de violare cauzate de dezvoltarea tehnicilor genetice.

După aceste gânduri ne întrebăm din nou dacă sărăcia și bogăția au același prag în UE ca și în România. Dacă ne referim strict în termeni absoluți, vom spune că nu. Sărăcia în țările bogate se manifestă cu precădere la grupuri marginale și la minorități rasiale sau etnice, spre deosebire de țările sărace ale UE, unde sărăcia este omogenă, afectând o majoritate a populației. Dacă însă ne referim la dificultățile pe care imigranții le au de înfruntat și până la momentul în care ei vor ajunge să fie integrați social în UE, am putea afirma că da.

Uneori, ca să nu mai fii sărac, e suficient să ai la fel de mult ca și ceilalți. Pentru alții, sărăcia înseamnă privațiune și inechitate. În studiul realizat de Georgeta Ghebre, *Perspective sociologice asupra sărăciei*, autoarea afirmă că

în țările bogate săracii pot să nu sufere de privațiuni: pot să aibă hrană, haine, adăpost; ei se vor percepe pe sine ca săraci, mai ales, din cauza inechității, și nu a privațiunii. În țările sărace, distribuția egală a resurselor nu înseamnă neapărat suficiența împărțirii. La modul teoretic poate acționa o echitate perfectă, dar privațiunile, nevoile, lipsa resurselor necesare asigurării unei existențe viabile vor persista. Așadar, în acest caz, nu inechitatea este cheia problemei, ci privațiunea.

Politicile europene, naționale, de redistribuire, de stimulare a economiei, de creare a noi locuri de muncă, reconversie profesională și învățare continuă, dezvoltare locală, asistență juridică, medicală sau socială nu sunt suficiente pentru a eradica sărăcia din UE până în 2010. La opusul valorii investite, rezultatele obținute sunt modeste și, de cele mai multe ori, de scurtă durată.

Afișul pe care l-am pregătit pentru lansarea *Compendiului de doctrină socială a Bisericii* la București, eveniment ce va avea loc și aici, la Iași, în continuarea lucrărilor acestui simpozion internațional, are în prim-plan o poartă formată

⁸ IOAN PAUL AL II-LEA, „Discurs la Adunarea Generală a Națiunilor Unite” (2 octombrie 1979), 21: AAS 71 (1979) 1159; cf. și IDEM, „Mesaj adresat Secretarului General al Națiunilor Unite, Javier Pérez de Cuellar, cu ocazia Întâlnirii Mondiale pentru Protecția Copiilor” (22 septembrie 1990): AAS 83 (1991) 358-361.

⁹ IOAN PAUL AL II-LEA, „Discurs în fața Comitetului Jurnaliștilor Europeni pentru Drepturile Copilului” (13 ianuarie 1979): AAS 71 (1979) 360.

din coperta *Compendiului de doctrină socială a Bisericii*. Din punctul meu de vedere, poarta aceasta reprezintă trecerea de la profan la sacru într-un cerc al existenței vieții eterne. Cel care va trece prin această poartă, îmbogățit cu înțelepciunea inimii, o să poată duce cu el și prin ceea ce este el mesajul descris în *Evanghelia după sfântul Ioan* (10,9), și anume Isus – poarta vieții, o poartă prin care trec cei care vor să aibă viața veșnică. Cei care trec prin această poartă pot aduce acest mesaj astăzi economiei salvifice¹⁰.

Citind *Compendiul de doctrină socială a Bisericii* poate ni se va pune întrebarea: „Înțelegi ce citești?” Iar noi vom răspunde: „Cum aş putea să înțeleg dacă nimeni nu-mi explică?” (*Fap* 8,30-31). Putem așadar să profităm și acum de prezența E.S. Cardinalul Renato Raffaele Martino printre noi, spre a-l ruga să ne explice cum justiția și pacea devin cheile cu care putem deschide poarta cunoașterii.

Având *Biblia*, *Compendiul de doctrină socială a Bisericii* și credința că tot ceea ce realizăm facem împreună cu Cristos și pentru Cristos, putem să contribuim cu toții la o lume mai bună, în care justiția socială să devină realitate.

¹⁰ *Compendiul de Doctrină Socială a Bisericii*, nr. 65: „Răscumpărarea începe cu întruparea, prin care Fiul lui Dumnezeu asumă tot ce este uman, în afară de păcat, conform cu solidaritatea rânduită de Înțelepciunea creatoare divină, și cuprinde totul în darul său de iubire răscumpărătoare. Această iubire ajunge la om în totalitatea ființei sale: ființă trupească și spirituală, în relație solidară cu ceilalți. Omul întreg – nu un suflet despărțit sau o ființă închisă în individualitatea sa, ci persoana și societatea persoanelor – este cuprins în economia salvifică a evangheliei. Ca purtătoare a mesajului evangheliei despre întrupare și răscumpărare, Biserica nu poate merge pe un alt drum: cu doctrina ei socială și cu acțiunea eficace care decurge din aceasta, nu numai că nu ascunde nimic din chipul și misiunea ei, ci este fidelă față de Cristos și se revelează oamenilor ca «sacrament universal de mântuire». Lucrul acesta este valabil în mod deosebit pentru un timp cum este al nostru, caracterizat de o crescândă dependență reciprocă și de o relevanță globală a problemelor sociale”.